

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАРОДЖЕННЯ РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ (IX–XIII СТ.)

HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE ORIGIN OF SEARCH ACTIVITY DURING THE KIEVAN RUS (XIX–XIII CENTURIES).

Климчук О.М., аспірант кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін

*Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

Статтю присвячено дослідженню історичному аналізу правових аспектів зародження та розвитку розшукової діяльності за часів Київської Русі у IX–XIII ст. Дослідження зумовлено захистом порушених прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, що не може здійснюватися повноцінно без проведення розшукової роботи. Реформування правоохоронної системи України допоможе провести зазначене оновлення з урахуванням історико-правового досвіду на етапі зародження досліджуваної діяльності.

Аналіз додержавного періоду характеризується наявністю звичаєвого права, різних заборон та плеємних звичаїв, що стимулює колективний контроль один над одним та суспільний осуд порушника. Традиції знайшли свій природно-правовий відблиск у звичаях, що врегульовували поведінку на початковому етапі одержавленого суспільства. Здійснення розшуку та помсти належить потерпілому від злочину досить тривалий час. Першою писаною пам'яткою давньоруського права є «Руська Правда», де здійснено перші спроби закріплення процедур розшукової діяльності.

На особливому рахунку було майно, життя та здоров'я князя та його оточення, що стимулювало, наприклад, детальний розшук викрадених речей. Письмове звичаєве право закріплює представників князя (вірники, мечники, тіуни, десятники та інші) та в їх функціональних обов'язках додається розшукова діяльність.

«Руська Правда» виділяє «заклич», «зведення» і «гоніння сліду». Дві останні належать до розшукової діяльності. Досліджуються редакції «Руської Правди» та вплив на неї княжої волі, панівного класу, візантійських договорів, церковної та судової практики. Стверджується приватний характер судового вирішення порушень із використанням здобутих позивачем доказів за результатами проведеної ним же розшукової діяльності.

Звертається увага на відсутність поділу «Руської Правди» на матеріальні та процесуальні норми, а також на значну кількість архаїзмів. Наукова парадигма того часу розвивалася досить повільно, і єдиним законодавцем був князь, що здебільшого реалізовував волю пануючого класу.

Із прийняттям християнства, становленням державності Київської Русі виник апарат примусу з боку князівської верхівки, на якому і ґрунтувався апарат державної влади в сфері розшукової діяльності.

Ключові слова: «гоніння сліду», «заклич», «зведення», «Руська Правда», звичаєве право, Київська Русь, розшук, розшукова діяльність, табу.

The article is devoted to the study of the historical analysis of the legal aspects of the origin and development of search activity during the years of Kyiv Rus in the 9th and 13th centuries. The research is due to the protection of violated rights, freedoms and legitimate interests of a person and a citizen, which can not be carried out fully without conducting wanted work. Reforming the Ukrainian law-enforcement system will help to carry out this update, taking into account historical and legal experience at the stage of the birth of the investigated activity.

The analysis of the pre-state period is characterized by the existence of customary law, various kinds of prohibitions and tribal customs, which stimulates collective control over one another and the public condemnation of the offender. Traditions have found their natural and legal glare in the customs that regulate behavior at the initial stage of the state-owned society. The pursuit and retaliation of a victim is a long time. The first written monument of ancient law is "Ruska Pravda", where the first attempts to consolidate the investigative activities are being made.

In particular, the property, life and health of the prince and his entourage, this stimulated, for example, a detailed search for stolen things. Written customary law consolidates the representatives of the prince (faithful, swords, triunes, princes and others) and their search functions are added to their functional duties.

"Ruska Pravda" highlights "call", "summary" and "persecution of the track". The last two are for investigative activities. The editors of the Ruska Pravda and the influence of her prince's will, the ruling class, Byzantine treaties, church and jurisprudence practices are being researched. The private nature of the court decision for violations is confirmed with the use of evidence obtained by the plaintiff based on the results of his investigative activities conducted by him.

Attention is drawn to the absence of division of the "in Truth" into material and procedural norms, as well as to a significant number of archaisms. The scientific paradigm of that time developed quite slowly and the only legislator was a prince, who in the majority realized the will of the ruling class.

With the adoption of Christianity, the emergence of statehood of Kievan Rus, a coercive apparatus emerged from the princely elite, on which the apparatus of state power in the field of search activity was based.

Key words: "persecution of the trace", "zaklych", "summary", "in Truth", customary law, Kievan Rus, search, search activities, taboo.

Постійний динамічний розвиток суспільних відносин в Україні зумовлює наявність колізій у правовому регулюванні, що, своєю чергою, сприяє негативним тенденціям до розвитку злочинної діяльності. Постійний процес удосконалення та модернізації механізмів діяльності правової держави на сучасному етапі потребує вдосконалення багатьох сфер суспільних відносин, зокрема, розшукової діяльності. Означене передбачає необхідність якісно нового рівня осмислення сутності, завдань і законодавчого врегулювання організації оперативно-розшукової діяльності. А це неможливо зробити без розуміння особливостей зародження цих процесів, спираючись на історичний аналіз цієї проблеми.

Забезпечення правопорядку було однією з основних функцій держави з ранніх етапів її створення, що здійснювалася уповноваженими на те особами та органами для забезпечення внутрішнього порядку та зовнішньої безпеки від оточуючих ворогів. Історія держави та права не може однозначно сказати, коли точно виникла необхідність запровадження механізмів розшукової діяльності.

Вагомий внесок у розвиток теорії і практики оперативно-розшукової діяльності в Україні зробили такі вітчизняні вчені, як К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, В.П. Бахін, Г.М. Бірюков, В.І. Василенчук, М.С. Вергузаєв, А.Ф. Возний, О.А. Гапон, В.А. Глазков, В.О. Глушков, В.Я. Горбачевський, В.М. Гринчак,

О.М. Джу́жа, О.Ф. Долженков, Є.А. Дидоренко, О.О. Дульський, В.М. Євдокімов, В.П. Захаров, А.В. Іщенко, О.О. Хісельов, І.П. Козаченко, О.І. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, О.В. Копан, М.В. Корнієнко, М.В. Костицький, В.В. Крутов, В.С. Кузьмічов, В.І. Лебеденко, В.К. Лисиченко, В.В. Матвійчук, Є.М. Моїсеєв, П.П. Михайленко, О.В. Негодченко, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, С.В. Обшалов, К.М. Ольшевський, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, В.П. Пилипчук, М.М. Перепилиця, М.А. Погорецький, В.В. Поливода, І.І. Приполов, М.Б. Саакян, І.В. Сервецький, В.А. Мілюков, О.П. Снігерьев, М.П. Стрельбощський, О.М. Стрільців, В.Д. Сущенко, І.В. Тарасюк, Ю.Є. Черкасов, О.І. Чулкова, О.Г. Цветков, І.Р. Шинкаренко, М.Є. Шумило та інші вчені, що представляють різні галузі правової науки.

Новизна дослідження полягає в тому, що необхідність комплексного дослідження зародження розшукової діяльності зумовлена потребою в розумній захисту прав і законних інтересів людини та громадянина та розшукової діяльності як складника діяльності правоохоронної функції держави. Тим більше в умовах реформування правоохоронних органів виникає потреба в історико-теоретичному аналізі зародження цієї складової частини державного впливу на регулювання суспільних відносин. Своєю чергою, означене допоможе виробити та визначити оптимальний варіант належного функціонування розшукової діяльності для сучасності.

Розглядаючи історію держави та права України, можна припустити, що поява перших спроб розшукової роботи була викликана необхідністю здійснення правосуддя. У додержавний період існувало звичаєве право, різні заборони (табу), що передавалося усно старійшинами родів та було обов'язковим для додержання усіма членами племені.

За часів звичаєвого права норми права і моралі були єдині та сформували певний рівень правосвідомості та правової культури для протодержави свого часу. Люди загалом їх виконували за звичаєм предків та не піддавали сумнівам, а за необхідності можна було вплинути на проблемну ситуацію зі сторони племінної общини. Наприклад, невиконання усталених правил поведінки мало логічний наслідок – засудження та покарання порушників віри й звичаїв односельцями.

Часто діяння, які вчинялися за тих часів, можна було кваліфікувати нині як злочини. Тобто муки провини у первісному суспільстві ставали для винної особи наслідком порушення усталених правил та традицій, а на потерпілу сторону покладені були розшук та помста. Так, ситуація із встановленням особи злочинця чи пошуку викраденого майна покладалася на особу потерпілого. Тому, коли звертались до суду з офіційною скаргою, вже мало бути відомо, хто злочинець і де він заховав вкрадене. Лише через певний час, коли змінилися уявлення суспільства про злочин, держава починає брати на себе зобов'язання щодо розшукової діяльності.

Отже, протиправне діяння, розшук винної особи та покарання в прямому та переносному сенсі повсякчас супроводжували життєдіяльність будь-якого суспільства. Тому можна зробити висновок про те, що прототипи сучасної розшукової діяльності існували ще в додержавному суспільстві.

Як засвідчують історичні джерела, норми звичаєвого права зароджувалися на українських землях з I ст. н. е. та врегульовували порядок здійснення кровної помсти, а також деяких процесуальних дій (присяга, ордалії, оцінка показань свідків). Поступове витіснення влади жінки і становлення епохи патріархату не означало зникнення традицій, що формувалися впродовж тисячоліть. Традиції знайшли свій природно-правовий відблеск у звичаях, що врегульовували поведінку на початковому етапі одержавленого суспільства [1, с. 34].

З часом почали виникати ситуації, коли окремі звичаї родового ладу використовувались в інтересах панівного класу, поступово трансформувалися і закріплювалися у нормах звичаєвого права. Але саме існування звичаєвого права є логічним доказом того, що людина схильна його порушувати [2, с. 28] або ж використовувати його на користь певної особи чи групи людей задля задоволення їх особистісних інтересів. Ця можливість реалізується через вплив на формування звичаєвих правил поведінки.

Так, наприклад, розповідаючи про східнослов'янські племена, літописець у «Повісті врем'яних літ» зазначав, що ці племена «имяху обычаи свои, и закон отец своих, и преданья, каждо свой нрав» [1, с. 34].

Тому саме наявність правил поведінки всіх членів роду викликала потребу у встановленні фактів злочину, викритті винних осіб, встановленні їхньої вини у вчиненні протиправного діяння. І лише з часом після зміни уявлень суспільства про діяльність представників влади злочини характеризують як суспільно-небезпечні і держава бере на себе зобов'язання щодо розшукової діяльності.

З виникненням державності на землях Київської Русі виникла і функція охорони громадського порядку. Видатний пам'ятник давньоруського права IX–XII ст. «Руська Правда» наводить яскраві картини міського життя Київської Русі, де мали місце бійки, погрози оголеними мечами, захоплення чужих коней і їзда ними містом, бешкетництво на банкетах, виривання борід і вусів. За ці порушення встановлювалась сувора відповідальність. У Київській Русі покладалась обов'язки і передбачалась відповідальність за належне утримання шляхів сполучення, будівництво і ремонт мостів і перевозів, благоустрій міст і дотримання правил перевезення вантажів. Спеціальні посадові особи збирали торгове мито, слідкували за дотриманням мір і ваг, контролювали правила внутрішньої торгівлі. У Київській Русі прослідковується намагання виділити порушення порядку в громадських місцях (ринок, вулиця, банкет) і визначити коло посадових осіб із князівського оточення, наділених повноваженнями припинити такі дії чи карати за них [3, с. 15–16].

Особливу увагу приділяли посяганням на майно, життя, здоров'я князя або його оточення, громадську безпеку на його територіях, при встановленні місцезнаходження біглих рабів, захисту торгових шляхів.

У Київській Русі мала місце і приватна розшукова діяльність. Так, вбивство князя Ігоря, сина князя Олега Святославовича розслідується за дорученням князя Ізяслава приватними особами Дулебом і Іваницею, які під виглядом мандрівників зупинились у тому монастирі, де був вбитий князь Ігор. Дулеб та Іваниця обережно розпитували монахів про те, що сталося, встановлювали з ними добрі дружні стосунки, не розкриваючи своїх істинних намірів. Під час таких контактів Дулебу вдалося встановити, як тепер говорили б оперативні працівники, довірчі відносини з дівчиною на ім'я Ойка, яка розповіла мандрівнику про те, що князь Ігор захистив її від насильників, які потім йому помстилися. Вбивці після отримання такої інформації були встановлені і затримані князівськими дружинниками. Приватних осіб для розшуку викраденого майна, встановлення і затримання осіб, підозрюваних у вбивствах, розбоях, розшуку боржників могли найняти тільки заможні люди [3, с. 17–18].

Саме у наведеному прикладі про вбивство князя Ігоря, сина князя Олега Святославовича, чітко прописані дії сторін стосовно вбивства, розшук винуватця, компенсація за вбитого з майна вбивці тощо.

Доказом розвитку розшукової діяльності є те, що звичаєве право у своїх письмових джерелах починає робити спроби закріплення процедур її здійснення. Хоча це питання ускладнюється відсутністю єдиного кодифікованого акта, який зберігав би норми і традиції розвитку Київської Русі, однак норми тогочасного права можна відшу-

кати у звичаях, традиціях, літературних джерелах. Такими літературними джерелами є Перший Києво-Печерський звід (1074 р.), Повість врем'яних літ (1113–1114 рр.), Київський літопис (1113–1200 рр.), Галицько-Волинський літопис (1209–1292 рр.), договори Русі з греками X ст. та законодавчий збірник «Руська Правда» XI–XII ст., що зберігся у складі літописів. Проаналізувавши ці джерела, можна зробити висновок, що ранньофеодальна держава Київська Русь, якій були притаманні майнове розшарування населення, привілейоване становище феодального класу, мала витоки зародження функцій правоохоронної [4, с. 210] і, як результат, розшукової діяльності.

Починаючи з X ст. діє князівське законодавство. На початку становлення державності в Київській Русі апарату поліції не існувало. Відповідні функції на території свого князівства виконували князь і його представники (вірники, мечники, тіуни, десятники). За необхідності розшук і виявлення злочинців без участі представників князя міг здійснюватися за давнім правилом «куди приведе слід, там і знаходиться злочинець», встановленим першою редакцією «Руської Правди» і ст. 77 «Пространної правди» («свод», «гонений следа») [5, с. 635].

«Руська Правда», по суті, розглядає три стадії процесу – «заклич», «зведення» і «гоніння сліду». «Заклич» був оголошенням потерпілого про вчинений злочин, частіше за все, про пропажу речі, і проводився в людному місці, на «торгу». Якщо пропаша виявлялася після закінчення трьох днів із моменту «заклича», той, у кого вона знаходилася, вважався «татем» – злодієм. При «зведенні» власник разом із добросовісним набувачем мав відшукати третю особу, в якій добросовісний набувач придбав розшукувану річ. Якщо і третя особа доводила добросовісне придбання, всі троє мали вести подальший розшук особи, в якій була придбана річ. Таким чином, у цій формі розшуку брав участь сам потерпілий, а також особи, на яких лягла підозра, з метою відвести від себе цю підозру. «Зведення» з участю потерпілого обмежувалося межами общини. Як правило, зведення було розшуковою діяльністю щодо злочинів проти власності. «Гоніння сліду» – це розшук особи, що вчинила злочин, по залишених нею слідах. У ст. 77 «Пространної правди» були встановлені певні правила «гоніння сліду». Так, якщо слід втрачався на великій дорозі або в степу, пошук злочинця припинявся. Якщо ж сліди вели в яку-небудь общину, то на неї покладався обов'язок відшукати злочинця і видати його або продовжувати пошук злочинця за межами своєї общини. У разі невиконання цих вимог община зобов'язана виплатити так звану «дику виру», тобто штраф, що накладався на всю общину [6].

Таким чином, керуючись «Руською Правдою», розшукову діяльність проводили без будь-якої участі спеціальних органів держави сам потерпілий, особи, на яких лягла підозра, члени общини.

Означене підтверджує, що дозволялося активно залучати до розшуку велику кількість людей, об'єднаних общиною. Ініціатором розшуку злочинця були особи, яким було завдано шкоди. У міру формування державності відбувається розвиток адміністративно-судових органів. Удосконалюється система розшуку злочинців, особливо розшукової роботи за вчинення державних злочинів, і «відомих лихих людей». Законодавче закріплення таких новел мало місце в Судебнику 1497 р. – першому кодексі загальноюрисдикційного права. Відповідно до його норм розшук найбільш небезпечних для суспільства злочинців здійснювався представниками княжої адміністрації [7, с. 447].

Поряд із цим зібрані позивачем дані використовувалися в суді як докази при обґрунтуванні поданого позову. Таким чином, проведений розшук передував та був основою для судового розгляду справи.

Княжа воля реалізувалася на початках зародження розшукової діяльності в основному в нормативно-право-

вому форматі. «Руська Правда» містить язичницькі норми, княжі грамоти, церковну та судову практику, русько-візантійські договори та інші виявлення княжої волі. У нормах законодавчого збірника тісно переплітаються матеріальні та процесуальні положення, в яких також можна виявити окремі аспекти розшукової діяльності. Утім, у науковому сенсі прийнято поділяти збірник на три редакції: коротку, поширену (велику) і скорочену. Остання, що являє собою пізнішу редакцію широкою, позбавлена характеру законодавчої пам'ятки. Водночас значну роль у формуванні Руської Правди відіграла й судова діяльність князів, яка підтвердила велике значення судового прецеденту як джерела права Київської Русі. Приміром, послання на конкретні судові рішення можливо знайти у ст. 23 Короткої Правди та ст. 2 Поширеної (великої) Правди, де зазначено, зокрема, що так судив Ярослав, так вирішували і його сини [8, с. 47].

Тому можна стверджувати, що протягом цього періоду відбувалося зародження розшукової діяльності і саме за часів Київської Русі було здійснено перші спроби нормативного закріплення для однакового врегулювання суспільних відносин.

«Руська Правда» є основним кодифікованим джерелом права та, відповідно, способів і методів діяльності первісних ранньофеодальних методів здійснення розшукової діяльності. Цей законодавчий збірник має суперечливий характер через те, що в собі містить два види переплетених матеріальних (регулюють суспільні відносини щодо права власності, зобов'язального, сімейного, спадкового, кримінального прав) та процесуальних (передбачають порядок судових загалом та розслідування злочинів, тобто правоохоронну функцію) норм. Початок становлення досліджуваного питання на території сучасної України сягає першої пам'ятки права – «Руської Правди» часів Київської Русі [9, с. 29].

Під час існування Київської Русі охорона князів здійснювалася найбільш постійним воєнним формуванням – дружиною. Це були не просто охоронці, а найбільш близькі до князя люди. Дружина була ядром війська. У перший період існування Київської Русі дружинний лад характеризувався тим, що дружинники постійно перебували поруч із князем, жили при його дворі, поділяли його інтереси, в усьому допомагали йому. Князі постачали дружині все необхідне: їжу, одяг, зброю. Вони вважали дружинників своїми радниками. Основний контингент дружини – родова знать, але будь-хто, кого князь вважав цінним у ратній справі й пораді, міг бути включеним до складу дружини рядів [10, с. 403].

Погоджуємося із точкою зору колективу авторів посібника, що захист правопорядку офіційно належав князеві та його дружині, тивунам, тисяцьким, посадникам (намісникам) та волосним, вотчинникам та сільській громаді общини [11].

Разом із тим вже в «Руській Правді» згадувалися якісь «вірники» – представники князівської адміністрації, які, за деякими даними, здійснювали розшук злочинців, викривали їх, судили і виконували покарання шляхом стягнення штрафів. Відомий дослідник історик В.О. Ключевський, тлумачачи термінологію адміністративно-судових установ Давньої Русі, називає і таку категорію слуг князівської адміністрації, як «емець» (чиновник, який заарештує (емлет) винного або підозрюваного), названий згодом «доводчиком», і «тіуни», в обов'язок яких входили розшук, здійснення правосуддя і збір судових мит [12].

Отже, започаткування та становлення правоохоронних органів та розшукової діяльності на українських землях сягає першої пам'ятки права – «Руської Правди» періоду Київської Русі, що являє собою звід давньоруських законів, як регулювали найбільш важливі сфери суспільних відносин, де князь вважав за необхідне здійснювати контроль із боку держави аж до 1240 р. Аналіз документа показує, наскільки динамічно розвивалося давньоруське

право. Можна припустити, що такий поштовх був даний після Хрещення Русі і пояснювався бажанням князів привезти до Київської Русі кращі надбання того часу. Княжі слуги із вимогою часу починають брати на себе функції розшукової діяльності.

Давньоруське право ґрунтувалося на приватному характері судового вирішення конфліктів із покладанням на потерпілого тягаря розшуку злочинця і доведення його провини. Можна тільки здогадуватися про методи розшуку і можливих інформаторів злочинців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Повесть врем'яних літ. Літопис (За Іпатським списком) / пер. з давньоруської, післяслова, коментар В.В. Яременка. Київ : Рад. письменник, 1990. 558 с.
2. Калинюк Н.М. Тактика проведення очної ставки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2012. 233 с.
3. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r26.pdf>.
4. Яцик Т.П., Тесляр М.В. Генезис становлення та розвитку правоохоронних органів, що здійснюють досудове розслідування злочинів у сфері оподаткування. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5 (8–9). С. 208–2014.
5. Алексеев Н.Н. Русский народ и государство: учебник. Москва : Аграф. 1998. 640 с.
6. Памятники русского права. Москва : Госюриздат, Вып. VIII. 1961. 667 с.
7. Исаев И.А. История государства и права России : учебник. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ. 1996. 544 с.
8. Руська правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Київ : Вид-во НАН України. 1935. 193 с.
9. Хамула П. Особливості становлення та розвитку правоохоронних органів на території України: історичний аспект. *Виче*. 2015. № 4. С. 28–31.
10. Костюков О.Д. Становлення та розвиток в Україні сфери охорони органів державної влади та посадових осіб. *Форум права*. 2011. № 4. С. 403–409.
11. Албул С.В., Андрусенко С.В., Мукоїда Р.В., Ноздрін Д.О. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посібник. Одеса : ОДУВС. 2016. 270 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r493.pdf>
12. Маркушин А.Г. Оперативно-розыскная деятельность : учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт. 2013. 399 с. URL: https://stud.com.ua/62146/pravo/operativno-rozshukova_diyalnist.

УДК 340.15:94 (477)«1918»

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/3>

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

CHARACTERISTICS OF THE LEGISLATION OF THE UKRAINIAN HETMANATE

Лісна І.С., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри історії та теорії держави і права
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

У лихолітті Української революції 1917–1921 років найбільш продуктивними для державотворення стали сім з половиною місяців гетьманства Павла Скоропадського.

За місяць до падіння гетьманства Скоропадський у черговій «Грамоті до Українського народу» від 22 жовтня 1918 року зробив певні підсумки законодавчої діяльності Української держави: було видано закони про громадянство, про Державний Сенат, про створення двох українських університетів, вироблено законопроект про створення Української Академії Наук і Мистецтв; видано закони про створення армії і флоту, поліпшення становища всіх працівників судового відомства, народних вчителів і духовенства, закон про порядок виборів у земські й міські установи, про створення державного земельного банку.

Уряд Скоропадського зумів досягти внутрішньої стабільності, збити хвилю погромів і бандитизму. Запорукою від вторгнення російських військ виступала німецько-австрійська армія.

Економічному поживленню сприяли відновлення приватної власності, повернення землі колишнім володарям (попри невдоволення та масовий спротив селян), підтримка вільного підприємництва й торгівлі, можливість для бізнесових кіл корегувати економічний курс держави й постачати товари за кордон союзникам.

Влада налагодила грошовий обіг, удосконалила фінансову систему, створила державний бюджет, відновила залізничний рух. Відродилося міське й земське самоуправління. Відкрилося кілька банків, засновувалися акціонерні компанії.

Щодо новацій у правотворенні та державотворенні досліджуваної доби, то правознавці наголошують, що Гетьман зробив спробу будувати Українську Державу силами всіх її громадян, незважаючи на їхнє соціальне та етнічне походження, а також констатують, що в конституційних актах Гетьманату знайшли своє закріплення такі фундаментальні правові положення, характерні для розвиненого, цивілізованого суспільства, як верховенство закону, його загальнообов'язковість, рівність усіх перед законом, та визначалася процедура прийняття законів і вступу їх у дію – ці, самоочевидні натепер, речі були значним досягненням у практиці державного будівництва в Україні після століть бездержавного існування.

Водночас багато аспектів проблеми залишаються малодослідженими і потребують подальшого вивчення та узагальнення.

Ключові слова: Гетьманат, Українська революція, законодавство, Українська держава, новий режим.

During tough times of Ukrainian revolution of 1917-1921, the most productive time for state building were seven and a half months of Hetmanate of Pavlo Skoropadskyi.

A month before the fall of Hetmanate, Pavlo Skoropadskyi summarized a legislative process of Ukrainian state in his "Diploma to the Ukrainian people" dated October 22, 1918. For instanc, he mentioned, that laws about citizenship and State Senate were adopted; two Ukrainian universities were established. Moreover, a bill on the creation of the Ukrainian Academy of Sciences and Arts was drafted; laws on the creation of a army and navy were issued; improvements of the status of all representatives of the judicial department, state teachers and clergy were made; the laws on the procedure for elections to regional and city institutions as well as on the creation of a state land bank was issued;